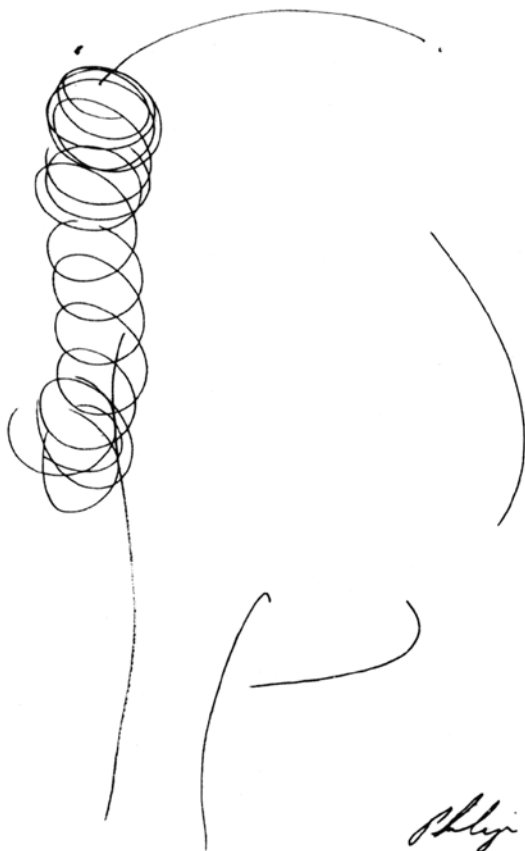

PHILIP ROTH

Shij 1401

PHILIP ROTH

De biografie

BLAKE BAILEY

Vertaald door Lidwien Biekmann en Frank Lekens

2021

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Deze vertaling is ondersteund met een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2021 Blake Bailey
Copyright © 2021 the Estate of Philip Roth
Copyright Nederlandse vertaling © 2021 Lidwien Biekmann en Frank Lekens
Oorspronkelijke titel *Philip Roth*
Oorspronkelijke uitgever W.W. Norton & Company, New York
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagfoto Bob Peterson/Getty Images
Foto auteur Mary Brinkmeyer
Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede
Druk Wilco, Amersfoort
Bindwerk Abbringh, Groningen
ISBN 978 94 031 2971 6
NUR 320

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Mary en Amelia

Ik wil niet dat je me rehabiliteert.
Maak me gewoon interessant.

– *Philip Roth tegen zijn biograaf*

Inhoud

Proloog

11

DEEL EEN
LAND IN ZICHT!

1933-1956

19

DEEL TWEE
TRAP NIET OP DE UNDERDOG

1956-1968

141

DEEL DRIE
HET DEBIELE INFERNO

1968-1975

353

DEEL VIER
IN HET POPPENHUIS

1975-1995

475

DEEL VIJF
AMERIKAANSE MEESTER

1995-2006

671

DEEL ZES
NEMESSES

2006-2018

831

EPILOOG

924

DANKWOORD

935

BRONVERMELDING

940

REGISTER

1008

Proloog

Op 23 oktober 2005 werd in Newark Philip Roth Day gevierd. Twee bussen vol fans deden de Philip Roth Tour en reden langs betekenisvolle plekken – Washington Park, de openbare bibliotheek, Weequahic High School – waar de inzittenden om beurten relevante passages uit zijn werk voorlezen. De rit eindigde bij Summit Avenue 81, het huis van zijn vroegste jeugd, waar iedereen uitstapte en Roth luid werd toegejuicht toen hij zelf in een limousine arriveerde. ‘Kom hier en geef me een kus!’ zei Roberta Harrington, de huidige eigenares van het huis, en Roth liet haar de rest van de dag niet meer van zijn zijde wijken. Na enkele woorden van burgemeester Sharpe James, voor wie Roth grote bewondering had (‘typische burgemeester van een grote stad, met alle bluf en sluwheid die daarbij horen’), trok Roth de zwarte doek weg om de plaquette te onthullen die op het huis was aangebracht: ‘In dit huis speelden zich de eerste levensjaren af van Philip Roth, een van de grootste Amerikaanse schrijvers van de twintigste en eenentwintigste eeuw.’ Daarop stak het gezelschap de straat over naar de kruising met Keer Avenue, waar een groen straatbord op de hoek aangaf dat dit kruispunt voortaan Philip Roth Plaza heette.

Vervolgens was er een receptie in het bibliotheekfiliaal uit Roths kindertijd, aan Osborne Terrace, waar de burgemeester plaatsnam achter het spreekgestoelte: ‘Jullie jochies van Weequahic denken dat wij van de South Side niet kunnen lezen,’ zei hij tegen Roth, doelend op de overwegend zwarte school waarop hijzelf had gezeten in de tijd dat Roth naar Weequahic High ging. En hij las (‘heel mooi’) iets voor uit *The Counterlife*:

‘Als je uit New Jersey komt,’ had Nathan gezegd, ‘en je schrijft dertig boeken en je wint de Nobelprijs, en je eindigt je leven als een man van vijfennegentig met witte haren, dan is het hoogst onwaarschijnlijk maar niet onmogelijk dat ze na je dood besluiten een parkeerplaats langs de Jersey Turnpike naar je te vernoemen. En dan wordt

er inderdaad misschien nog lang na je overlijden aan je gedacht, maar vooral door kleine kinderen achter in een auto als die zich naar voren buigen om tegen hun ouders te zeggen: “Stop eens, alsjeblieft, stop eens bij Zuckerman – ik moet plassen.” Op meer onsterfelijkheid moet je als romanschrijver uit New Jersey realistisch gezien echt niet hopen.’

Tot slot nam Roth zelf het woord: ‘Vandaag is Newark mijn Stockholm en die plaquette mijn prijs. Ik zou niet blijer kunnen zijn met eender welk eerbewijs me waar ook ter wereld ten deel zou kunnen vallen. Meer valt er niet te zeggen.’ Een paar dagen eerder had zijn vriend Harold Pinter de Nobelprijs gewonnen.

‘Roth is een schrijver wiens kracht en vaardigheid veel groter zijn dan zijn toch al niet geringe reputatie,’ had de vooraanstaande Britse criticus Frank Kermode acht jaar eerder geschreven na lezing van *American Pastoral*, de roman over de verloedering van Newark en het grotere verlies van Amerika’s onschuld in de jaren zestig die Roth de Pulitzer Prize had opgeleverd. Misschien dacht Kermode aan een oudere roman, die zich ook in Newark afspeelt en waarop Roths reputatie nog steeds voor een groot deel berust: *Portnoy’s Complaint*, zijn bestseller uit 1969 over een joodse tiener met een moedercomplex en een voorliefde voor blonde sjiksers, die zich aftrekt in een stuk lever (‘Ik heb het avondeten van mijn eigen familie genaaid’). Veel van Roths latere werk was mede een reactie op de verlamdende roem van dat boek – op de wijdverbreide gedachte dat dit geen fictie was maar bekentenisliteratuur, en de in sommige delen van het joodse establishment vigerende opvatting dat Roth een antisemitische propagandist was van het kaliber Goebbels en Streicher. De grote Israëliische filosoof Gershom Scholem ging zelfs zover om te opperen dat *Portnoy’s Complaint* de opmaat zou vormen naar een tweede Holocaust.

Gezien de magistrale omvang van zijn uiteindelijke oeuvre – eenendertig titels – begon Roth op den duur oprecht te wensen dat hij *Portnoy* nooit gepubliceerd had. ‘Ik had ook zonder dat boek best een serieuze carrière kunnen hebben, en dan was ik ontkomen aan die stortvloed aan krenkende bagger’ – al die verwijten van joodse zelfhaat, vrouwenhaat en algehele frivoliteit. ‘Ik had een boek geschreven over seks en aftrekken en

zo, dus nu was ik een potsenmaker of een pornoschrijver. Maar ik heb ze er uiteindelijk toch onder gekregen. De fuckers.’

Roth was een van de laatsten van een generatie hemelbestormende romanschrijvers, onder wie zulke vrienden en deels ook rivalen als John Updike, Don DeLillo en William Styron (zijn buurman in Litchfield County, Connecticut), en het is aannemelijk dat zijn werk de meeste kans maakt om de tand des tijds te doorstaan. In 2006 legde *The New York Times Book Review* aan zo'n tweehonderd 'schrijvers, recensenten, redacteurs en andere literatuurkenners' de vraag voor wat zij 'het beste Amerikaanse fictieboek van de afgelopen vijftientig jaar' vonden. Zes van de tweëntwintig boeken op de uiteindelijke ranglijst waren van Roth: *The Counterlife*, *Operation Shylock*, *Sabbath's Theater*, *American Pastoral*, *The Human Stain* en *The Plot Against America*. 'Als we ze naar de beste fictieschrijver van de afgelopen vijftientig jaar hadden gevraagd,' schreef A.O. Scott in het begeleidende essay, 'had Roth gewonnen.'

Maar Roths schrijversloopbaan omspande natuurlijk een veel langere periode dan die vijftientig jaar, want die was al in 1959 begonnen met *Goodbye, Columbus*, waarmee hij op zijn zesentwintigste de National Book Award won. Zijn derde roman, *Portnoy's Complaint*, prijkte op de in 1998 door de Modern Library uitgebrachte lijst van de honderd beste Engelstalige romans van de twintigste eeuw, en zowel *American Pastoral* als *Portnoy* haalde in 2005 ook de door het weekblad *Time* samengestelde ranglijst van de honderd beste Amerikaanse romans. In de vijfenvijftig jaar van zijn schrijversloopbaan heeft Roth in zijn ontwikkeling een verbluffende veelzijdigheid aan de dag gelegd: na de rake satire van zijn vroege verhalen in *Goodbye, Columbus* schreef hij eerst twee sombere realistische romans (*Letting Go* en *When She Was Good*) die vooral sterk onder de invloed stonden van respectievelijk Henry James en Flaubert – curieuze leerjaren als je dat werk vergelijkt met de bizarre kluchtigheid van de Portnoy-periode die erop volgde (met *Our Gang* en *The Great American Novel*), het kafkaëske surrealisme van *The Breast*, de virtueuze komedie van de Zuckerman-reeks (*The Ghost Writer*, *Zuckerman Unbound*, *The Anatomy Lesson*, *The Prague*

Orgy), het onnavolgbare metafictionele spel van *The Counterlife* en *Operation Shylock*, en de uiteindelijke synthese van al zijn kwaliteiten in de meesterlijke en in essentie tragische Amerikaanse trilogie *American Pastoral*, *I Married a Communist* en *The Human Stain*. En in de laatste tien jaar van zijn schrijverschap bleef hij romans afleveren – bijna elk jaar nog één – met indringende bespiegelingen over sterfelijkheid en noodlot. Al met al biedt zijn oeuvre ‘het meest ware beeld van het leven in onze tijd’, zoals de dichter Mark Strand het in 2001 verwoordde bij de uitreiking aan Roth van de Gold Medal van de American Academy of Arts and Letters.

Roth betreurde de misvatting dat hij in de kern een autobiografische schrijver was, al schiep hij daarover zelf ook graag verwarring door zijn romans vol te stoppen met allerhande fictieve alter ego’s die sterk op hem leken, tot het terugkerende personage ‘Philip Roth’ aan toe. Sommige romans waren allicht iets autobiografischer dan andere, maar Roth zelf was een veel te ongrijpbare figuur om hem op één enkel personage vast te pinnen, en er is betrekkelijk weinig bekend over het werkelijke leven waarop heel dat enorme oeuvre dan zou zijn gebaseerd. Tot op zekere hoogte zat die verwarring hem erg dwars. ‘Ik ben evenmin “Alexander Portnoy” als ik de “Philip Roth” ben van het boek van Claire [Bloom],’ somberde hij na de publicatie van *Leaving a Doll’s House*, de smadelijke memoires van de actrice van wie hij was gescheiden. Als hij dat Portnoy-imago niet had gehad, zou zijn ex het volgens Roth ‘nooit gewaagd hebben om op de propfen te komen’ met een portret van hem dat zo’n schrill contrast vormt met het beeld van de ‘gedisciplineerde, stabiele en verantwoordelijke’ persoon dat hij altijd van zichzelf had.

Dat is beslist ook de manier waarop Roth geportretteerd is in de postume sleutelroman van Janet Hobhouse, *The Furies*, waarin een van de personages een op Roth geënte beroemde schrijver is. Midden jaren zeventig had hij een affaire met Hobhouse – ze woonden toen in hetzelfde gebouw, niet ver van het Metropolitan Museum – en zij heeft misschien wel het meest afgewogen portret geschetst van deze man die, hoe beroemd hij ook was, de publiciteit vooral schuwde. De verteller in haar roman beschrijft ook de conventionele kanten van de charme van deze Jack/Roth (‘niet alleen zijn snelheid van denken, maar die speelsheid, die bereidheid om te springen en duiken en met een soepele polsbeweging het spel op gang te houden’),

maar ze valt toch vooral voor zijn ‘monnikenleven’, de mate waarin ‘zijn hele bestaan draait om de twee pagina’s die hij van zichzelf elke dag moet schrijven’: ‘Ik zat hunkerend te denken aan dat gereguleerde, bijna ascetische leven dat zich twee verdiepingen lager afspeelde: het ernstige geblader in literaire tijdschriften als de schemering viel, het geritsel van buitenlandse correspondentie in een jamesiaanse gewijde stilte.’

Roth beschouwde zichzelf juist als het tegendeel van antisemitisch en misogyn, en hij had sowieso weinig op met dat soort hokjesdenken. Over het zogenaamde ‘monnikenleven’ van hem schreef hij bijvoorbeeld aan een vriend: ‘Mijn reputatie als “kluizenaar” was altijd al belachelijk.’ Het kwam er vooral op neer dat hij liever ‘zalig’ aan het werk was in een landelijke omgeving dan dat hij ‘over [zich]zelf zat te kletsen met mensen in New York of in praatprogramma’s op tv’. Maar hij was vaak zeer betrokken bij de buitenwereld: in de jaren zeventig reisde hij herhaaldelijk naar Praag en sloot daar vriendschap met dissidente schrijvers als Milan Kundera en Ludvík Vaculík, wier boeken hij in het Westen onder de aandacht bracht in de jarenlang door hem geredigeerde Penguin-reeks *Writers from the Other Europe*. Toen hij een relatie had met Bloom, verdeelde hij zijn tijd tussen Londen, New York en zijn buitenhuis in Connecticut, en was hij daarnaast af en toe wekenlang in Israël om stof op te doen voor zijn romans *The Counterlife* en *Operation Shylock*. En in de jaren daarna reisde hij waar hij maar heen wilde om informatie te vergaren over onderwerpen die varieerden van het maken van handschoenen tot taxidermie en grafdelven; voor zijn boek *Patrimony* ging hij zelfs op een voorleestournee om dat ook eens te ervaren. Maar het grootste deel van zijn schrijversloopbaan zag er wel zo uit als Hobhouse het beschreef: overdag noest aan de arbeid achter zijn bureau, ’s avonds in gezelschap van een vrouw – liefst ook verdiept in een boek, als het aan Roth lag. ‘Wat had ik anders moeten doen om niet voor kluizenaar te worden uitgemaakt?’ schreef hij. ‘Elke avond uit eten in Elaine’s?’

Roth wist er wel een kleurrijk liefdesleven op na te houden, waarover hij vaak sprak ‘met een soort beminnelijke dromerigheid’, zoals Samuel Johnson volgens zijn biograaf Boswell mijmerde over zijn lievelingskat Hodge. Maar hij bleef toch ook altijd de geliefde zoon van Herman en Bess – een ‘innemende, analytische, brave jongen die iedereen zo charmant

naar zijn hand wist te zetten', zoals zijn alter ego Zuckerman hem afkeurend beschrijft in *The Facts* – een man zo rechtschapen dat hij tweemaal een rampzalig huwelijk aanging met vrouwen die volstrekt niet bij hem pasten, niet in de laatste plaats omdat zij het zo graag wilden. (En dat terwijl hij een hele reeks partners afwees die veel beter bij hem zouden hebben gepast.) Ondertussen bleef hij zich ook steeds afzetten tegen zijn eigen braafheid, precies zoals omschreven in de klinische definitie van 'Portnoy's klacht': 'een aandoening waarin intens beleefde ethische en altruïstische impulsen voortdurend strijden met extreme seksuele, vaak perverse verlangens'. Nogmaals, Portnoy is nog de minst autobiografische figuur in die galerij, die onder meer ook Zuckerman, Kepesh en Tarnopol omvat, maar al die personages zijn wel behept met een vergelijkbare gespletenheid. De grootste drijfveer van Roth zelf was echter altijd het dienen van zijn eigen genie – in weerwil van alle vurige verlokkingen des vlezes die hem ook niet vreemd waren. 'Philip zei een keer iets over Willy, de man van Colette,' zei zijn vriendin Judith Thurman. 'Hij had het over het fin de siècle, die hele wereld die bol stond van de erotiek, en hij zei: "Dat was wel zo mooi! Ze liepen de godganse dag rond in een roes." En hij bedoelde een seksuele roes. Stel je voor dat je heel muzikaal bent en op straat de taxi hoort rijden in c-klein en de bus in G-groot, en je hoórt dat allemaal – en vertaal dat dan naar een antenne voor erotiek.'

Een jaar na de voltooiing van zijn Amerikaanse trilogie ontving Roth, net als Willa Cather, William Faulkner en Saul Bellow voor hem, de hoogste onderscheiding van de Amerikaanse Academy of Arts and Letters, de gouden medaille voor fictie. Het jaar daarop, in 2002, ontving hij tijdens de uitreiking van de National Book Awards de Medal for Distinguished Contribution to American Letters, en hij gebruikte die gelegenheid om 'een hardnekkig misverstandje' recht te zetten: 'Ik heb mijzelf nooit, nog niet één zin lang, als een Amerikaans-joodse of een joods-Amerikaanse schrijver beschouwd,' zei hij in een goed voorbereide toespraak, 'net zomin als ik denk dat Theodore Dreiser of Ernest Hemingway of John Cheever zichzelf beschouwden als Amerikaans-christelijke of christelijk-Ameri-

kaanse schrijvers.’ Susan Rogers, zijn voornaamste vriendin in die tijd, herinnerde zich dat Roth wel twee of drie maanden aan die toespraak had zitten schaven en hem ‘minstens zes keer’ aan haar had voorgelezen.

Na zijn Amerikaanse trilogie – door sommigen zijn ‘brief aan Stockholm’ genoemd – groeide de consensus dat Roth als romanschrijver op eenzame hoogte stond. Maar dat liet Stockholm onberoerd. ‘Het kind in mij is er dolblij mee,’ had Bellow over literaire prijzen in het algemeen en de Nobelprijs in het bijzonder gezegd, ‘de volwassene in mij blijft sceptisch.’ Roth maakte die leus tot de zijne, maar kon toch ook niet de gedachte verdringen aan het opvallendste verschil tussen zijn schrijverschap en dat van Bellow – zeker niet nadat Bellows weduwe hem de hoge hoed cadeau had gedaan die haar man in Stockholm had gedragen, en die een vaste plaats kreeg op een luidspreker van de stereo-installatie in Roths appartement. (Toen hem werd gevraagd of de hoed hem paste, zei hij: ‘Nee, Sauls hoed past mij niet. Hij is een veel betere schrijver.’) Aan het einde van zijn leven wandelde Roth af en toe (uiterst langzaam) van zijn appartement in de Upper West Side naar het Museum of Natural History en terug, en rustte dan op bijna alle bankjes onderweg even uit – ook het bankje bij de roze gedenksteen waarop het museum alle Amerikaanse winnaars van de Nobelprijs laat graveren. ‘Wat is die eigenlijk foielelijk, hè?’ merkte een vriendin een keer op. ‘Ja,’ zei Roth, ‘en hij wordt met de dag lelijker.’ ‘Waarom hebben ze die steen hier eigenlijk gezet?’ Roth lachte: ‘Om mij te pesten.’

DEEL EEN

LAND IN ZICHT!

1933-1956

Bess met haar geliefde jongste zoon op Belmar Beach.
'Wie de liefde van zijn ouders geniet, is een conquistador,'
zei Roth later graag, toen hij beroemd was.

(MET DANK AAN DE ERVEN PHILIP ROTH)

1

In 1984 ging Roth tijdens een bezoek aan Israël met zijn vriend David Plante – een homoseksuele, niet-joodse schrijver – naar de orthodoxe wijk in Jeruzalem, waar ze op een straathoek om zich heen keken naar het gewemel van al die chassidische joden, allemaal met hoeden en in het zwart gestoken, de jongens met kortgeschoren haar en lange pijpenkrullen. Bijna iedereen, van jong tot oud, droeg een bril met dikke glazen. ‘Je zou je in een achttiende-eeuwse Poolse sjtetl kunnen wanen,’ zei Roth, wiens grootouders in zo’n sjtetl waren opgegroeid. Toen er een man langsliep met een handdoek over zijn schouder, volgden de twee schrijvers hem naar het badhuis waar hij met andere chassidim zijn middagbad ging nemen. ‘Wacht maar tot ik dat kan rondbazuinen,’ grinnikte Roth: ‘Plante die bij een badhuis op wacht staat om een chassidische jood aan de haak te slaan.’

Luchtige scherts ging Roth bij de aanblik van die levende herinnering aan de herkomst van zijn familie beter af dan nostalgie. Hij kon zich niet echt heugen dat zijn grootouders ooit hadden gepraat over hun land van herkomst of de mensen die ze daar hadden achtergelaten, en hij vermoedde dat de sjtetls van Galicië weinig weg hadden van de Broadway-versie van Scholem Aleichems werk, waarin charismatische joden ‘liedjes zongen waarvan je tranen in de ogen kreeg’, zoals Roth schreef. De ouders van zijn vader kwamen uit een wel heel grimmige regio in die oude wereld: Kozłów, niet ver van de stad Tarnopol (tegenwoordig Ternopil), die vooral bekendstaat – zeker onder joden – als de plek waar de zeventiende-eeuwse Chmelnysky-opstand woedde. Al vanaf de middeleeuwen stelden Poolse grootgrondbezitters joodse rentmeesters aan en lieten hen dus de pacht en de belastingen innen bij de boeren, die er in de kerk elke zondag aan werden herinnerd dat Jezus door de joden was vermoord. ‘Pool, jood, hond – hangen hier in onzalig verbond’ luidde de tekst die op bomen werd gespijkerd waaraan tijdens de opstand een Pool, een jood en een hond werden opgehangen. Bijna alle joden in Tarnopol werden in die periode

vermoord of verdreven en de stad werd in de as gelegd.

In de negentiende eeuw was Galicië de noordelijkste provincie van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk, dat in zijn grondwet van 1867 vrijheid van godsdienst en gelijke rechten voor al zijn onderdanen garandeerde. Maar die liberale grondwet leverde weinig verbetering op in het leven van de Galicische joden, die kampten met een explosieve bevolkingsgroei door de vele vluchtelingen van de pogroms in buurland Rusland. Elk jaar kwamen er zo'n vijftigduizend joden van honger om en in de jaren 1880 had Galicië zowel het hoogste geboorte- als het hoogste sterftcijfer van alle voormalige Poolse landstreken: slechts de helft van de nieuwgeborenen werd ouder dan vijf. 'De verschillen tussen de maatschappelijke lagen binnen de sjtetl behelsden vaak weinig meer dan het verschil tussen arm en straatarm,' schreef Irving Howe. Galicische joden woonden vaak in een kluwen van dicht opeengepakte, groezelige hutjes in een doolhof van klinkerstraatjes rondom een overvol marktplein – een somber en in zichzelf gekeerd wereldje, bedreigd door oproerige christenen. Troost vond men daar in vroomheid en rituelen. Het goede joodse leven was tot in de kleinste details voorgeschreven door de 613 *mitswot* of geboden over van alles en nog wat, van de dankzegging voor de maaltijd tot het aansteken van kaarsen en de precieze manier waarop een kip moet worden geslacht. Kinderen werden bang gemaakt met verhalen over golems en dibboeks, ze werden aan elkaar uitgehuwelijkt en moesten leren hun lagere driften te onderdrukken. Nogal wiedes dat iedereen met enige intelligentie daar leerde lachen om het ellendige leven dat God zijn uitverkoren volk schonk.

De wet werd er vertegenwoordigd door rabbijnen, en in Kozłów was een van die rabbijnen Roths overgrootvader Akiva, die ook bekendstond als een goede verhalenverteller. Zijn zoon Alexander, roepnaam Sender, studeerde nog voor het rabbinaat toen hij in 1886 trouwde met Bertha Zahnstecher, die van moederskant weer verwant was met de familie Flaschner – een verwantschap waarvan de familie zou profiteren toen ze eenmaal in Amerika waren. Bertha en Sender kregen in vijfentwintig jaar tijd negen kinderen, van wie er twee, Freide en Pesie, al in de wieg overleden. Van de resterende zeven kinderen was Philip Roths vader Herman het eerste dat in de Nieuwe Wereld werd geboren.

Over zijn familie van moederskant wist Roth nog minder, en over hun

Europese wortels al bijna helemaal niets. Uit eenvoudig stamboomonderzoek valt af te leiden dat zijn grootvader van moederskant en naamgenoot Philip (Farvish) Finkel ook in de buurt van Tarnopol was geboren, in het dorp Biały Kamień ('Witte Rots'), en dat hij de tweede van vijf broers was. Roths grootmoeder van moederskant, Dora Eisenberg, groeide op in het tsaristische Kiev, zo'n vierhonderd kilometer verderop, en emigreerde samen met drie zussen en twee broers naar Galicië, hoogstwaarschijnlijk om te ontkomen aan het hevige antisemitische geweld dat in het Russische keizerrijk losbarstte na de moord op tsaar Alexander II in 1881 door een groep revolutionairen waarover aanhangers van de tsaar (ten onrechte) zeiden dat die werd aangevoerd door joden.

De ergste pogroms vonden plaats in Kiev, waar massa's christenen zich in de joodse wijken te buiten gingen aan vernielingen en plunderingen van winkels en het pakhuis vol wodka van Lazar Brodsky. En alsof deze voortdurende terreur nog niet genoeg was, werd het joden door de meiwetten van 1882 verboden vastgoed te bezitten en hogere beroepen als jurist, ambtenaar, leraar of officier uit te oefenen. Konstantin Pobedonostsev, de reactionaire adviseur van de tsaar, had een formule voorgesteld om van de joden af te komen: 'Een derde bekering, een derde emigratie en een derde hongerdood.' Dat was de nachtmerrie waaruit tussen 1881 en 1920 tweeënhalf miljoen Russische joden een veilig heenkomen zochten, veelal ook in Amerika.

Philip Roth was als kind verteld dat zijn beide grootvaders naar Amerika waren vertrokken om aan de dienstplicht te ontkomen. Voor de joodse onderdanen van de welwillende Oostenrijkse keizer Franz Josef was militaire dienst nog niet zo'n strafexercitie als voor de joden onder het juk van de tsaar, maar ook met dat mildere regime waren de meeste Galicische joden er toch niet happig op om voor drie jaar afscheid te nemen van hun familie en hun religie. En joden werden in het leger bepaald niet prettiger bejegend dan in de rest van de maatschappij. In *De Radetzkymars*, Joseph Roths roman over de neergang van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk, wordt de joodse legerarts Max Demant beledigd door een dronken officier – 'jood, jood, jood!' schreeuwt die hem toe – wat resulteert in een duel waarin de arts de dood vindt.

Het was gebruikelijk dat de man des huizes eerst alleen emigreerde en

zijn gezin pas later liet overkomen. Zo scheepte ook Sender Roth zich op 5 maart 1898 in op het ss *Westernland*, om pas twee jaar later met Bertha en hun drie zonen te worden herenigd. Een van de ooms van Bertha in de Flaschner-tak van de familie deed goede zaken met zijn schoenenhandel in Brockton (in Massachusetts) en wilde wel garant staan voor Senders plan om rabbijn te worden in Boston. Maar eenmaal aan boord kreeg Sender blijkbaar zijn bedenkingen – een rabbi genoot in Amerika lang niet zoveel aanzien als in Europa, om nog maar te zwijgen over de vraag of hij er de kost mee kon verdienen. Daarom ontschepte hij zich al in New York, op Ellis Island: een landgenoot aan boord had hem ervan overtuigd dat ze allebei werk konden vinden in een hoedenfabriek in East Orange in New Jersey; bovendien woonden Senders zus Fannie en haar man Nathan Cohen (later Kuvin) vlakbij in Newark en kon hij daar logeren tot hij genoeg had gespaard om de overtocht van zijn gezin te betalen.

Toen Philip Finkel zijn oproep voor militaire dienst kreeg, veranderde hij zijn naam in Bara en volgde zijn oudere broer (ook een Nathan) naar het plaatsje Elizabeth in New Jersey. De andere broers pasten dezelfde list toe; de laatste die emigreerde, Marcus, stond op de passagierslijst als ‘Barer’ toen ook hij op 4 september 1920 uiteindelijk vertrok met het ss *Rijndam*.* Als laatste vaste woonplaats had hij *Złoczów* opgegeven, een stadje in de buurt van Tarnopol, waar zich veel joodse vluchtelingen uit Biały Kamień hadden gevestigd toen die sjtetl in 1902 door een grote brand was verwoest.

De in Galicië achtergebleven joden gingen bijna allemaal ten onder in de Holocaust – een ramp die in 1923 al voorspeld was door de uit Biały Kamień afkomstige Uri Zvi Greenberg, een zionistische dichter die massavernietiging beschouwde als ‘de tragische maar onvermijdelijke uitkomst van de onverschilligheid van de joden over hun lot’. Het lot van de achttienduizend achtergebleven joden in Tarnopol was tekenend: binnen een maand na de bezetting waren er in juni 1940 al vijfduizend joden door

* Anne Valentine, een van Roths volle nichten van moederskant, herinnert zich de naam als ‘Bara’ en vermoedt dat ‘Barer’ een verschrijving was op basis van een verkeerde uitspraak. Zij en Roths ongehuwde tante Honey (Anita) gebruikten de achternaam in hun werkende leven, gespeld als Bara.

de nazi's afgeslacht, en in maart van het volgende jaar werden er in een bos niet ver van de stad nog eens duizend doodgeschoten; de rest werd bijeengedreven in een getto – het eerste getto in Galicië – en van daaruit op transport gezet naar het vernietigingskamp Belzec, waar op 20 juni 1943 de laatsten werden vermoord.

Bertha Roth liet haar moeder en haar zusters achter toen ze op 3 november 1900 emigreerde, eveneens op het ss Westernland, en vergezeld door haar zoons Kiwe, Mojsche en Abraham van respectievelijk twaalf, negen en drie, bij aankomst in Newark omgedoopt tot respectievelijk Charlie, Morris en Ed. Zoals de meeste Oost-Europese joden namen ze daar hun intrek in de Third Ward, om precies te zijn in Broome Street, een parallelstraat van de bedrijvige Prince Street. Die Amerikaanse versie van de drukke markten in de oude sjetels – Prince Street stond bekend als 'Bagdad aan de Passaic' – was één grote openluchtbaazaar van handkarren en kraampjes vol met de meest uiteenlopende koopwaar, van levende karper, pastrami en augurken tot allerhande kleding en gebruiksartikelen, waar marktkooplui voorbijgangers aan hun jas trokken om hun waren aan de man te brengen.

'Herinnert u zich dat verhaal nog dat u me over grootvader vertelde?' schreef de negentienjarige Philip Roth in 1952 aan de stervende Bertha. 'Het was een triest maar heel mooi verhaal over een paar mannen van wie grootvader een huis aan Baldwin Avenue zou kopen. U vertelde dat grootvader bij hen aankwam met het geld – en nog wel op een zondag – en toen grootvader daar aankwam met het geld, al zijn spaargeld, hebben zij hem dat afgepakt.' Hoewel hij bij zijn eerste poging om iets beters te vinden dan de sjofele huurflat in Broome Street dus werd opgelicht door gojim, wist Sender toch al snel een huis te kopen in de nabijgelegen Rutgers Street. In de veertien jaar dat ze daar woonden, kreeg het echtpaar nog vier kinderen – Herman in 1901, Rebecca (Betty) in 1903, Bernard in 1905 en Milton in 1912 – en was het vaak ook een komen en gaan van alle straatarme verwanten die vers van de boot kwamen, soms met hun twaalfen tegelijk. De brave Bertha was continu aan het koken en schoonmaken. Deze onverstoorbare *balaboesta* ('goede huisvrouw') sprak nauwelijks Engels en

begon spontaan op haar knieën de houten verandatrap te boenen als ze niets te doen had.

Sender was wel de laatste om haar daarvan af te houden, en minstens één van zijn kinderen – Philips zachtaardige oom Bernie – nam het zijn vader kwalijk dat hij hun moeder zo liet sloven. Maar zelf wist Sender ook wat werken was: hij had in de loop der jaren zoveel hoeden gestoomd dat een van zijn reumatische handen permanent was verstijfd in een viervingerig v-teken. En hij was niet de enige harde werker in het gezin. Zoals de meeste immigrantenkinderen in Newark in die tijd stopten vier van de zonen al vroeg met school en gingen ze aan de slag in de hoedenfabriek. Charlie, Morris en Ed werkten allemaal vanaf hun twaalfde; Philip Roths vader Herman ('kleine Hymie') mocht op school blijven tot zijn veertiende, zoals de leerplicht ook eiste. Dat hij niet meer scholing had gehad, bleef altijd merkbaar in Hermans spelling en interpunctie en in zijn levenslange neiging om woorden lukraak met hoofdletters te schrijven. ('Waarom gebruikt je vader zoveel hoofdletters?' vraagt Neil Klugman aan Brenda, dochter van een immigrant, in *Goodbye, Columbus*.) 'Het interessante,' zo zei Roth over zijn vader, 'is dat in alle jaren dat hij een verantwoordelijke positie als manager bij een groot Amerikaans bedrijf had, en in alle jaren dat hij iedere dag de krant van voor tot achter uitspelde, er nooit ook maar enig voorschrift, groot of klein, over correct Engels taalgebruik tot hem lijkt te zijn doorgedrongen. Raar, toch?' Maar ook dat was voor Roth juist een aansporing tot zijn literaire roeping: 'Jij bent de *stem van de familie*,' richtte hij zich in een vermanende aantekening tot zichzelf. 'Niet om die mannen opzij te duwen, maar om *stem* te geven aan hun onwelsprekendheid.'

'De Newarkse scharrelaars', dat was Philips omschrijving voor Herman en zijn broers, van wie hij er drie – Charlie, Morris en Milton – alleen kende uit familieverhalen. Morris was een vroegrijpe knul die al op jonge leeftijd het huis uit ging en diverse bedrijven opzette: een bioscoop en een schoenenzaak annex -fabriek, met een door hemzelf gepatenteerde methode voor het fixeren van de uiteinden van schoenveters. Morris was een van de eerste autobezitters in de stad en nam een kinderjuf in huis om voltijds voor zijn vier kinderen te zorgen terwijl zijn mooie en spilzieke vrouw Ella zich overgaf aan haar hectische uitgaansleven. Zijn oudere broer Charlie opende ook een goedlopende schoenwinkel, in een ander

deel van de stad (om niet direct met Morris te concurreren), en ook hij trouwde jong en kreeg vier kinderen.

In 1920 overleed Morris op zijn negenentwintigste aan buikvliesontsteking als gevolg van een gescheurde blindedarm. Zijn vrouw hertrouwde met ene Block, een patser die al het geld van haar overleden man erdoorheen joeg en haar daarna in de steek liet. De vier kinderen werden bij verschillende familieleden ondergebracht en Bertha ontfermde zich over Morris' enige zoon Gilbert. Zestien jaar later overleed Charlie aan een longontsteking in de armen van zijn broer Herman, die altijd enorm tegen hem had opgekeken. Hermans oudste zoon Sandy, die toen acht was, is nooit vergeten dat zijn vader op die warme voorjaarsdag aan kwam lopen bij hun huis in Summit Avenue, zich tegen een stijl van de veranda liet zakken en in tranen uitbarstte. Hij had zijn vader nog nooit zien huilen.

Het overlijden van Charlie in 1936 was des te onverdraaglijker omdat ze nog maar vier jaar daarvoor al waren getroffen door misschien wel de grootste tragedie van allemaal: de dood van het wonderkind van de familie, Milton, op zijn negentiende. Milton was vijfentwintig jaar na zijn oudste broer geboren en had dus al een aantal neefjes en nichtjes die van zijn eigen leeftijd waren en voor wie hij een soort briljante en sympathieke broer was. Hij had op zijn zestiende zijn middelbareschooldiploma gehaald (net zoals zijn neef Philip later zou doen) en studeerde aan het Newark College of Engineering – de eerste Roth die ging studeren – toen hij op een dag enorme buikpijn kreeg en zijn moeder hem een darmspoeling gaf. Het was goed bedoeld, maar zijn nicht Florence – die samen met Milton violspeelde en zijn dood als 'de grootste tragedie van haar leven' beschouwde – zei altijd dat hij was overleden aan stompzinnigheid, want een klysma was nou niet echt de beste remedie tegen wat wederom buikvliesontsteking bleek te zijn geweest.

Dat was de vloek van de mannen in de familie Roth, bij wie de blindedarm vaak een retrocaecale ligging had, ofwel achter de dikke darm lag, waardoor een zwelling onopgemerkt bleef tot het te laat was. Herman werd er in 1944 ook slachtoffer van, maar werd op het nippertje gered door het toen net nieuwe sulfapreparaat. Dat was de eerste keer dat Philip zijn vader zag huilen: de artsen hadden Herman minder dan vijftig procent overlevingskans gegeven en hij keerde ernstig van slag en bijna vijftien

kilo lichter terug uit het ziekenhuis ('zijn ingevallen gezicht vertoonde zich aan ons als een replica van dat van mijn bejaarde grootmoeder'). De volgende generatie zou met hetzelfde euvel kampen.

Als kind had Philip zijn vele neven en nichten van de Finkel-kant van de familie in het naburige Elizabeth nooit gekend. Toen hij er op latere leeftijd uiteindelijk een paar leerde kennen, ontwikkelde hij wel een vaag idee van de rijkdom van de Finkels – althans vergeleken met de *farshut-kene* ('stinkende, rottige') Roths in Newark – maar hij begreep nooit goed waarom zijn zachtaardige grootmoeder van moederskant, Dora, alle banden met de familie van haar overleden echtgenoot had verbroken.

In Philips kindertijd prijkten op het dressoir in de eettafel van huize Roth de portretten van twee naamgenoten die allebei al voor zijn geboorte waren overleden: de aanbeden oom Milton natuurlijk, die wel iets weg had van George Gershwin, en zijn grootvader Philip Finkel, een verzorgde, vrij gezette kerel met donker haar en een snorretje. Philip en Dora hadden elkaar enkele jaren na hun immigratie leren kennen en spraken allebei redelijk Engels, maar verder was Philip in alle opzichten een strikte Oost-Europese orthodoxe patriarch gebleven. Zijn derde dochter Mildred dacht altijd met gêne terug aan het tafereel van haar vader die aan de vooravond van Jom Kippoer met een levende kip over hun hoofden zwaaide, en ook de minder bekende joodse feestdagen werden allemaal nauwlettend gevierd. Toen Philip Roth vele jaren later Ann Maltzman opzocht, een oudere nicht uit die tak van de familie, was hij verrast om haar te horen zeggen dat ze als klein meisje zo verzet was geweest op zijn 'lieve' grootvader.

Philip Roths moeder Bess (Batya) was in 1904 geboren als de tweede van vijf kinderen. Haar vader had een slagers- en kruidenierswinkel, waarmee hij blijkbaar genoeg verdiende om een Russische immigrante, Anna, als inwonende meid in huis te nemen. Volgens iedereen die erover vertelde, konden de twee kanten van de familie het een tijdlang heel goed met elkaar vinden, en die indruk wordt bevestigd door de opmerkelijke herhaling van voornamen onder de nakomelingen: Dora en haar twee zusters Eisenberg kregen allemaal een dochter die ze Bess noemden en de gebroeders Finkel

kregen een hele reeks Mildreds, Ethels en Emanuels. Elizabeth was een stadje waar vooral veel katholieken van Ierse afkomst woonden, en de vele leden van de familie Finkel beperkten hun sociale leven vrijwel uitsluitend tot de familiekring. De oudste Finkel, Nathan, had het waarschijnlijk het verst geschopt: in 1903 stond hij in het adresboek van de stad nog vermeld als ‘marskramer’, maar al snel had hij een eigen vastgoedbedrijf en bezat hij wat een van zijn kleinzoons omschreef als een ‘herenhuis’ (inmiddels gesloopt) op North Avenue 1350. Hij hielp ook zijn broers om de overtocht te maken, waarna die ieder op hun beurt weer andere geïmmigreerde familieleden in Amerika op weg hielpen. Een jongere broer, Joseph, begon als slager in de winkel van Philip en opende daarna zelf een kruidenierszaak in dezelfde straat.* De jongste broer Michael dreef een groothandel in boter en eieren en Marcus, de laatste die geïmmigreerd was, had een goedlopend tankstation en liet zich naar verluidt rondrijden in een Rolls-Royce met chauffeur.

De loopbaan van Philip Finkel nam een curieuze wending in 1909, toen hij ineens vermeld stond als een handelaar in ‘steenkool, hooi, bouwmaterialen’ op Second Street 250. Maar die nieuwe nering was geen lang leven beschoren en in 1915 stond hij weer gewoon vermeld als kruidenier in First Street, terwijl op 1 oktober van datzelfde jaar in het *New York Lumber Trade Journal*, het vakblad voor de houthandel, de volgende advertentie prijkte: ‘Nathan Finkel & Zoon voeren een houthandel in Elizabeth. De heer Finkel is alom bekend in Elizabeth, waar hij al meer dan twintig jaar als makelaar werkzaam is. De houthandel bevindt zich op de hoek van Second Street en Port Avenue’ – ofwel op Second Street 250, het adres van Philips eerdere handel in bouwmaterialen. Hoe het nu precies met deze overname zat – of die vriendschappelijk of vijandig was, of van allebei een beetje – is niet bekend. De ‘Zoon’ in kwestie was Nathans oudste zoon Julius, die pas negentien jaar oud was, maar al toen hij nog op de Battin High School zat bij zijn vaders huurders langsging om de huur te innen. Al

* De Roths gingen gebukt onder appendicitis, de Finkels onder hartaandoeningen, en Philip Roth erfde beide. De kruidenier Joseph Finkel overleed op zijn vierenvijftigste aan een hartaanval – een voortijdig einde dat mede werd bespoedigd door een overvaller die hem een hele nacht in zijn koelcel opsloot.

snel wijdden Nathan en Julius zich weer uitsluitend aan de makelaardij en werd de handel in hout en steenkool overgenomen door Nathans jongere zoon Emanuel, onder wiens leiding Finkel Fuel een redelijk goedlopend bedrijf werd, tot hij op jonge leeftijd overleed aan een hartaanval.

Na het overlijden van Philip Finkel in 1929 werd er door diens weduwe en kinderen bijna nooit meer over de andere Finkels gepraat. Philip Roth heeft altijd gedacht dat zijn familie van moederskant een beetje op hen neerkeek, gezien haar opleiding (middelbare school) en door wat hij opmaakte uit de foto's van zijn twee grootvaders: Philip Finkel zag eruit als een Europeaan uit de middenklasse, terwijl Sender in zijn glimmende, verformfaaide, slechtzittende pak meer weg had van een sjofele immigrant. Maar Roths verbeelding werd pas echt geprikkeld toen hij in 2012, tijdens een gesprek met een nazaat van de Finkels die hij net had leren kennen (want eenmaal gestopt met schrijven begon hij eindelijk contact met hen te zoeken), een portret uit 1927 te zien kreeg waarop zijn moeder in haar beeldschone trouwjurk met een met kant afgezette sleep en een enorm bruidsboeket in haar handen onder aan een imposante trap staat. 'Ik stond paf,' zei Roth. 'Wat is dat voor feestzaal? Hadden ze een feestzaal afgehuurd?' Nee, zei zijn verwante, dat was het huis van zijn grootvader Philip. De weelde op die foto stond in schril contrast met de betrekkelijke armoede van grootmoeder Dora in Roths kindertijd, om nog maar te zwijgen over de manier waarop zijn eigen ouders de eindjes aan elkaar moesten knopen. Het weinige wat hij ervan wist, wat hij erover te weten kon komen van een paar nazaten van de Finkels, was dat er ruzie was uitgebroken tussen de broers, die behalve om hun patriarchale bazigheid ook bekendstonden om hun 'idiote opvliegendheid'. Roth hoorde ook nog iets over Finkel Fuel in Second Street, zodat bij hem het idee postvatte ('ik heb dit verhaal bij elkaar gepuzzeld uit allerlei kleine brokjes informatie die me in de loop der jaren ter ore kwamen') dat de gebroeders Finkel samen steenkoolmagnaten waren geweest. Philip Finkel 'heeft om de een of andere reden gezegd: Ik stop ermee', zo speculeerde Roth, 'en hij kreeg zijn aandeel uitbetaald. Hij was rijk' – die bruidsjurk! die grandioze trap! – 'dus zeg dat zijn aandeel honderdduizend dollar bedroeg. [...] Dat was in 1927 een serieus bedrag, en dat heeft hij in aandelen belegd. En we weten wat er daarna gebeurde.'

Niet echt. Wat Roth nog weer later in zijn leven pas te weten kwam,

was dat zijn grootvader Finkel maar heel kort in steenkool had gehandeld, dat hij toch hoofdzakelijk een kruidenierszaak dreef, al dan niet met succes – tot hij in 1924 ineens samen met Nathan in het vastgoed ging. Misschien was het die samenwerking die tot de uiteindelijke breuk heeft geleid, maar het enige wat enkele nazaten van de Finkels er met zekerheid over kunnen zeggen is dat de familie, in de woorden van Anne Valentine, ‘gewoon een beetje uit elkaar viel’. En het is niet zo vergezocht om te vermoeden dat de gebroeders Finkel Dora niet te hulp schoten toen haar man op 24 juni 1929 op eenenvijftigjarige leeftijd overleed aan de ziekte van Crohn – waarna de grote beurskrach plaatsvond, de crisis uitbrak en Dora met haar kinderen verkaste naar een vrij haveloos eengezinshuis op Sheridan Avenue 830.

Wat Finkel Fuel betreft: dat kwam na de dood van Emanuel in handen van Louis en Joseph, de zonen van Marcus, en al snel was er weinig meer van over. Louis maakte een eind aan zijn leven, en de andere Finkels (‘nare en ellendige’ mensen volgens een van Marcus’ kleindochters) stierven bij bosjes aan hartaandoeningen. Bess sprak nooit over de schoonfamilie, om haar moeder niet te kwetsen, maar na de dood van Dora in 1951 zocht ze wel weer contact met veel van haar neven en nichten, zeker toen zij en de gepensioneerde Herman in de jaren zestig eenmaal naar Elizabeth waren verhuisd. Amy Buxbaum (kleindochter van de kruidenier Joseph Finkel) kon zich nog herinneren dat Bess en haar moeder Milly (weer een Mildred) bijna elke dag op een bankje zaten te kletsen als Amy door Milly van school werd gehaald. Maar Bess was al meer dan dertig jaar dood toen haar beroemde zoon deze hele romantische geschiedenis van de opkomst en ondergang van een familie – op eigen kracht – ontrafelde, en toen had hij er niets meer aan. ‘Zonde,’ zei hij. ‘Een hele familie van rijke verwanten en machtige ooms (eentje in een Rolls-Royce met chauffeur!) die volledig ontsnapt is aan de aandacht van de jonge romanschrijver in spe.’

De weelde van Bess Finkels bruiloft op 20 februari 1927 was niet blijvend. Vier jaar daarvoor was ze na het behalen van haar eindexamen van Battin High aan het werk gegaan als juridisch secretaresse, terwijl ze thuis bleef

wonen bij haar ouders en haar oudere zus Ethel, die ze hielp bij de zorg voor hun kleine zusjes Milly en Honey en hun geliefde broer Mickey (alweer een Emanuel). Herman Roth werkte in die jaren als verkoper in de schoenenzaak van zijn broer Charlie en opende na zijn huwelijk met Bess zijn eigen winkel aan Bloomfield Avenue in Newark. Op 26 december 1927 werd hun eerste zoon geboren, Sanford (Sandy), en een paar jaar later ging Hermans schoenwinkel door de crisis op de fles. In 1930 woonden alle drie de Roths en vier Finkels (Ethel was getrouwd en het huis uit) samen in dat kleine huis op Sheridan Avenue in Elizabeth en probeerde Herman de kost te verdienen met baantjes als deurwaarder en hamburgerbakker.* Tot hij via een vriend uiteindelijk aan de slag kon als vertegenwoordiger voor de grote verzekeringsmaatschappij Metropolitan Life.

Herman begon zijn indrukwekkende zesendertigjarige loopbaan bij Metropolitan helemaal onder aan de ladder in de wijk van zijn jeugd, de Third Ward, tegenwoordig vooral bevolkt door zwarte minima. 'Hij ging de centjes innen bij de *schvartzes*,' was de tactloze omschrijving** van zijn nicht Florence voor dat werk, dat bestond uit zes dagen per week uitvaartverzekeringen slijten en premies innen, met name op zaterdag, als hij meer kans had om het gezinshoofd thuis te treffen. Het was hard werken, maar Herman was een fervent aanhanger van de Met Life-filosofie – 'een paraplu voor een regenachtige dag' – zeker in die jaren voordat Amerika van Roosevelt zijn sociaal vangnet had gekregen. En filosofie of niet, Herman was vastbesloten om de schamele verzekeringspremies te innen. Op zaterdag liep Philip weleens mee ('Dit is mijn zoon...') en luisterde dan aandachtig naar Herman die met zijn klanten babbelde en naar hun familieleden vroeg, van wie hij zich de namen had ingeprent. Dan kon het gebeuren dat iemand zei: 'O, die is drie jaar geleden overleden', waarop Herman opmerkte (na eerst keurig zijn deelneming te hebben betuigd)

* Tekenend voor zijn kookkunst was het ene gerecht dat hij altijd maakte op de zeldzame gelegenheden dat zijn vrouw niet thuis was: gebakken eieren met salami. 'Oké, jongens, komt-ie!' riep hij dan tegen zijn zoons, en hij liet de salami – flatsj – een salto maken in de pan.

** In hetzelfde interview zei de vijfentachtigjarige Florence dat het Jiddische woord *schvartze* beledigend en ongepast is, dus wellicht ontglipte het haar per ongeluk – macht der gewoonte voor iemand van haar generatie.

dat de uitvaartpolis van de overledene nog steeds doorliep en daarop weer een termijn moest worden afgelost. ‘En die betaalden ze dan,’ zei Philip. ‘Als de verzekeringsman komt, dan betaal je. Dat is de afspraak.’ Tientallen jaren later vertelde Bernard Disner, die bij Herman Roth in de leer was geweest, wat een van de favoriete motto’s van zijn chef was: ‘Bernie, jij hebt niet genoeg dievenbloed.’

Philip Milton Roth werd op 19 maart 1933 geboren in het Beth Israel Hospital, waar ‘ook alle jongens die [hij] kende geboren waren en, acht dagen oud, in het sanctuarium van het ziekenhuis ritueel waren besneden’. Toen woonde het gezin inmiddels, zoals bijna alle joden van de tweede generatie in Newark, in de lommerrijke straten van Weequahic, een keurig aangeharkte wijk die zo’n twintig jaar eerder was verzezen op de voormalige landbouwgrond van de Lyons-boerderij aan de zuidwestrand van Newark, de oude grens tussen de leefgebieden van de inheemse stammen van de Hackensack en de Raritan. De naam Weequahic (het inheemse woord voor ‘kop van de baai’) was bedacht door de belangrijkste ontwikkelaar van het project, Frank J. Bock, die onbedoeld vooral joodse bewoners aantrok door de huizen aan te prijzen met leuzen als ‘goedkope kwaliteitspercelen’ en ‘geen saloons’.

Toen Philip geboren werd, was het gezin van een iets minder goede woning in Dewey Street verhuisd naar Summit Avenue 81, een huis opgedeeld in twee appartementen met daarboven nog een studio, waarvan de bescheiden gevel op een goede dag met een historische plaquette zou worden getooid. De bovenwoning die het gezin Roth daar betrok – twee slaapkamers en een aangename huiskamer aan de zonzijde op de eerste etage – was de mooiste van de vier waar ze in Weequahic uiteindelijk zouden wonen; de rente bedroeg 38,50 dollar per maand (‘Ik denk dat we die nu voor hetzelfde bedrag kunnen krijgen,’ zei Roth in 2010) en lag op een steenworp afstand van de Chancellor Avenue School en Weequahic High, twee van de beste openbare scholen in de staat New York. De straat, met zijn praktisch identieke vrijstaande huizen met een bakstenen stoep en een voortuintje, lag boven op een heuvel (vandaar Summit Avenue) en als het gesneeuwd had, dromde de schooljeugd bijeen op de kruising met Keer Avenue om bijna vijfhonderd meter omlaag naar Leslie Street te sleeën. De enige helling waar je nog beter kon sleeën, bevond zich in

het honderdvijfentwintig hectare grote Weequahic Park, dat ontworpen was door de befaamde gebroeders Olmsted en voorzien van een meertje, een golfbaan en een drafbaan.

Roths kindertijd was misschien wel het meest antisemitische decennium in de Amerikaanse geschiedenis, maar zijn buurt in Newark was voor hem ‘net zo’n veilig en vredig toevluchtsoord als een landelijke omgeving voor een boerenjongen in Indiana’. Weequahic grensde aan overwegend christelijke gemeenten zoals Irvington, ooit een broeinest van de nazistische German American Bund en later, voor Alexander Portnoy, een vagelijk verontrustend paradijs van schaatsende sjiksjes. Newark zelf was een verzameling opzichzelfstaande etnische woonkernen – Down Neck, Woodside, Vailsburg, Forest Hill – met elk hun eigen identiteit, hun eigen winkeltjes en kerken, en allemaal gegroepeerd rondom een bloeiende zakenwijk in het stadscentrum. Maar geen van die stadsdelen was etnisch helemaal homogeen, ook Weequahic niet. Een geur die Sandy Roth à la Proust terugvoerde naar zijn kindertijd was ‘de meur van paardenmest’ op warme dagen, als hij langs het katholieke St. Peter’s-weeshuis op Lyons Avenue liep, waar de door nonnen bestierde kinderen hun eigen groente verbouwden en over het hek hangend naar voorbijgangers starden. Op de lagere school van het weeshuis zaten behalve dat honderdtal wezen ook een paar katholieke kinderen uit de buurt, onder wie Tony Sylvester, de zoon van een Italiaans gezin dat naast de Roths woonde – een van de drie niet-joodse gezinnen in hun blok. Tony en Philip waren speelkameraadjes, en met kerst kwamen de jongens van Roth de kerstboom van de familie Sylvester bewonderen, maar tussen de ouders beperkte het contact zich tot beleefd nabuurschap. Op joodse feestdagen zei de moeder van Tony bijvoorbeeld wel dat hij zijn zondagse goed moest aantrekken en zich extra netjes moest gedragen.

Voor beide gezinnen was het voornaamste doel toch om zich met hard werken een plaats te veroveren in de Amerikaanse middenklasse. ‘Met die fiedelmuziek wek je de verkeerde indruk,’ schreef Roth geërgerd aan de bevriende BBC-producer Alan Yentob na het zien van diens documentaire *Philip Roth Unleashed* uit 2014. Roth legde uit dat hij pas tegen zijn zestigste voor het eerst een klezmerband had horen spelen, dus het was onzinnig om de sfeer van zijn kindertijd in die film te willen oproepen met zulke muziek – daar had hij deuntjes uit het American Songbook voor

moeten gebruiken, bij voorkeur gezongen door Roths lievelingszanger Billy Eckstine en Newarks eigen Sarah Vaughan. ‘In mijn hele jeugd in Weequahic heb ik nooit ook maar één keppeltje op iemands hoofd gezien, niet op straat noch in de huizen van alle familie en vrienden bij wie ik als kind bijna dagelijks over de vloer kwam. Wat jij niet goed overbrengt, is de triomf van de secularisering in een luttele twee generaties.’

Roths nostalgie naar de wijk uit zijn jeugd werd later lang niet door iedereen gedeeld. Aan de overkant van de straat woonde Betty Anne Bolton – ‘het mooiste meisje van Newark’, zei Roth, ‘onze eigen Gene Tierney’ – die niet wist hoe snel ze daar weg moest komen en als tiener al de wijk nam naar Frankrijk.* ‘Ik wilde iets anders dan de leventjes van de mensen daar,’ zei ze. ‘Iedereen alleen maar geïnteresseerd in geld; huisje, boompje, beestje – een saai burgermansbestaan.’ Er was een tijd waarin Roth dat met haar eens zou zijn geweest; net als de literaire helden van zijn jeugd, Thomas Wolfe en Sherwood Anderson, en tal van andere schrijvers overal ter wereld, wilde ook Roth aanvankelijk alleen maar ontsnappen aan (in de woorden van zijn alter ego Zuckerman) ‘de verveling, het moralisme, de onverdraagzaamheid, al die steeds eerdere bekrompen types’ van zijn geboortestad – om er vervolgens de rest van zijn leven aan te blijven terugdenken.

* Meer dan zestig jaar later waren zij en haar man Georges Borchardt, beiden literair agent, aanwezig bij de ceremonie in de Franse ambassade op Fifth Avenue waar Roth werd benoemd tot Commandeur in het Légion d’honneur.